

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансових технологій та банківського бізнесу

ГУЗАР Роман Андрійович

**Розвиток ринку страхування життя в Україні в
сучасних умовах / Development of the life
insurance market in Ukraine under modern
conditions**

спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма - Соціальне забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗм-21
Р. А. Гузар

Науковий керівник:
д.е.н., професор, О. В. Кнейслер

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. В. Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Сутність та функції страхування життя.....	6
1.2. Організаційно-правові засади формування українського ринку страхування життя.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Аналіз сучасного стану вітчизняного ринку страхування життя.....	21
2.2. Проблемні тенденції діяльності life-страховиків.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	37
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Страхування життя є однією з ключових ланок сучасної фінансової системи та відіграє важливу роль, одночасно забезпечуючи соціальний захист населення, формує довгострокові інвестиційні ресурси, необхідні для економічного розвитку держави. У країнах Європейського Союзу страхування життя є одним із базових фінансових інструментів домогосподарств, забезпечуючи високий рівень проникнення на ринок, стабільність пенсійних систем і можливість акумулювання значних резервів. В Україні ж цей сегмент традиційно залишається недорозвиненим: рівень проникнення страхування життя у ВВП коливається на рівні 0,07–0,1 %, що суттєво нижче порівняно з країнами ЄС, де аналогічний показник становить 2–5 %. Ситуацію ускладнили воєнні дії, масштабні демографічні втрати, міграція населення, зниження реальних доходів та зростання фінансової невизначеності.

Разом з тим, саме сучасні виклики актуалізували потребу у розвитку ринку страхування життя. Погіршення фінансової безпеки домогосподарств, зростання ризиків втрати працездатності, потреба у додатковому пенсійному забезпеченні та формуванні індивідуальних фінансових резервів підсилюють попит на надійні довгострокові страхові інструменти. Важливим є й перехід небанківського фінансового сектору під регулювання Національного банку України, що зумовило підвищення вимог до капіталу, прозорості та фінансової стійкості компаній. У таких умовах виникає нагальна потреба комплексного дослідження тенденцій, викликів і перспектив розвитку страхування життя в Україні в контексті впливу новітніх викликів та загроз.

Питання розвитку ринку страхування життя широко представлені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження механізмів функціонування ринку страхування, управління ризиками та фінансової стійкості страховиків зробили: С. Барановський, О. Тарасенко, О. Залетль, О. Кнейслер. Т. Артюх, О. Шірінян аналізують тенденції розвитку страхового ринку, ринку страхування життя та специфіку їхнього регулювання; Л. Науменкова, С. Лобозинська вивчають трансформаційні процеси у

фінансовому секторі та роль страхування життя у соціально-економічній системі. Попри значну кількість наукових праць, залишається недостатньо вивченим вплив сучасних воєнно-економічних факторів на розвиток страхування життя в Україні, трансформація споживчих пріоритетів, зміни бізнес-моделей страховиків та перспективи наближення українського ринку до стандартів ЄС. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтувати теоретико-організаційні аспекти формування ринку страхування життя, проаналізувати його сучасний стан, проблеми та тенденції, а також окреслити перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність страхування життя та охарактеризувати його функції;
- обґрунтувати організаційно-правові засади формування ринку страхування життя в Україні;
- характеризувати сучасний стан та тенденції розвитку ринку страхування життя України (2020–2024 рр.);
- проаналізувати сучасний стан функціонування українського ринку страхування життя;
- оцінити проблемні тенденції діяльності страхових компаній з страхування життя;
- визначити перспективи та стратегічні напрями розвитку ринку страхування життя в умовах впливу новітніх викликів та загроз.

Об'єкт дослідження – ринок страхування життя в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-організаційні засади, механізми та інституційні особливості розвитку ринку страхування життя в сучасних умовах.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, порівняльний метод, статистичний та трендовий аналіз, економіко-графічні методи, структурно-логічний підхід. Для оцінювання тенденцій ринку страхування життя використано офіційну

статистику НБУ, ЛСОУ, а також порівняльні дані міжнародних страхових ринків. Інформаційну основу становлять нормативно-правові та законодавчі акти, наукові праці українських та зарубіжних вчених, інтернет-ресурси.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні трансформацій ринку страхування життя в умовах війни, ідентифікації нових факторів впливу на попит та пропозицію страхових продуктів, визначенні стратегічних напрямів післявоєнного відновлення та узгодженні українських практик із європейськими стандартами Solvency II.

Практичне значення результатів. Отримані результати можуть бути використані страховими компаніями для удосконалення продуктової політики, системи управління ризиками, розвитку цифрових каналів продажу. Висновки й рекомендації також можуть бути корисними для органів державної влади під час формування регуляторних рішень, що сприятимуть розвитку ринку страхування життя та підвищенню фінансової стійкості домогосподарств.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано тези в збірнику кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу ЗУНУ.

Структура кваліфікаційної роботи. Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 35 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 46 сторінок, містить 7 таблиць, 3 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та функції страхування життя

Страховання життя є специфічною формою страхових відносин, що пов'язана з довгостроковими зобов'язаннями страховика перед страхувальником і спрямована на забезпечення економічного захисту особи або її сім'ї у разі настання певних життєвих подій. На відміну від більшості видів ризикового страхування, де об'єктом виступають майнові інтереси, пов'язані з володінням чи використанням майна, страхування життя охоплює особисті немайнові інтереси, пов'язані з тривалістю життя, смертю, дожиттям до певного віку або подією, що зумовлює зміну фінансового стану особи.

У науковій літературі страхування життя розглядається як соціально-економічний інститут, що забезпечує матеріальну підтримку громадян та виконує функцію формування довгострокових інвестиційних ресурсів. Страхування життя поєднує дві природи: ризикову (захисну) та ощадну (інвестиційну), оскільки страхові внески частково спрямовуються до резервів, які інвестуються у фінансові інструменти для подальших виплат. Більшість українських дослідників підкреслюють, що специфіка страхування життя полягає у його довгостроковості, стабільності резервів і соціальній важливості, а його розвиток суттєво впливає на фінансову безпеку домогосподарств та стійкість фінансової системи держави.

Основою страхування життя є страховий інтерес, який виникає внаслідок потенційної зміни життєвого стану людини: зменшення доходу, втрати годувальника, необхідності накопичення на майбутні цілі. Саме тому договори страхування життя мають строк дії від кількох років до десятиліть, а страхувальниками можуть виступати як окремі особи, так і підприємства, що укладають корпоративні програми для співробітників.

В науковій літературі сформульовано багато трактувань поняття «страхування життя». Зупинимось детальніше на них. Так, О. Фарат стверджує, що «страхування життя – це економічні відносини між надавачами і споживачами страхових послуг, в процесі реалізації яких, в обмін на страхові премії, останні отримують захист від фінансових наслідків настання одного або обох основних ризиків життя, а також, якщо це передбачено договором страхування – додаткового ризику життя» [1. с. 5]. Автор розглядає сутність страхування життя з позиції фінансової складової.

Аналогічну позицію поділяє Залетов О., зазначає, що убезпечення життя (страхування життя) – це «діяльність страховика, яка направлена на матеріальне забезпечення у формі одноразової або періодично виплачуваної страхової суми певній фізичній особі (убезпеченому) або її вигодонабувачу, за рахунок сплати (одноразово або періодично) страхових внесків та доходу від управління страховиком коштами страхових резервів» [2, с. 9]. Науковець розкриває сутність страхування життя з практичної точки зору.

«Як форму захисту від ризиків, що загрожують життю, здоров'ю» - трактує страхування життя Л. Бойко [3]. При цьому автор стверджує, що «страхування життя відноситься до накопичувального страхування, при цьому тимчасово вільні кошти акумулюються у страховому фонді та стають важливим джерелом інвестицій в економіку держави» [3]. Варто зазначити, що окремі види страхування життя, крім накопичувального характеру, спрямовані на забезпечення страхового захисту, тобто виконують захисну функцію.

На думку О. Орлової, об'єктом страхових відносин в страхуванні життя «можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з дожиттям застрахованого до певного віку або строку, а також настання інших подій у житті застрахованого. Такі страхові відносини здійснюються на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником» [4]. Зауважимо, що страхування життя може здійснювати як в добровільній, так і в обов'язковій формі.

В Законі України «Про страхування» від 07.03.1996 р. було чітко визначено «страхування життя» як «вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, чи у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку» [5]. Натомість в новому чинному страховому законодавстві визначення такого терміну непередбачено, однак прописано класи страхування життя.

Волошина-Сідей В. В., Коверза А. І. під страхуванням життя розуміють «систему відносин в рамках особистого виду страхування, спрямовану на попередження критичного порушення рівня життя застрахованого або матеріально залежних від нього осіб у разі втрати джерела доходу внаслідок смерті, повної або часткової втрати працездатності, а також для підвищення матеріальної стабільності застрахованої особи у разі досягнення, визначеного договором страхування віку або події, реалізованих шляхом гарантії виплати страхової суми при настанні страхового випадку (смерть, дожиття, утрата працездатності, тощо)» [6]. Варто зауважити, що в новому Законі України «Про страхування» не передбачено виокремлення видів страхування за галузями особистого страхування, майнового страхування та страхування відповідальності. Запропоноване визначення «страхування життя» детально описує можливі ризики, особливості настання страхового випадку і виплат за ним.

Федорович І. М., Панас Н. М страхування життя трактують «як особистий вид страхування, спрямований на забезпечення фінансової стабільності застрахованої особи та залежних від неї осіб у випадку втрати джерела доходу, спричиненої смертю або втратою працездатності, а також на досягнення фінансових цілей застрахованої особи в разі досягнення певного віку або настання певних подій» [7]. Таке визначення є обмеженим за можливими страховими випадками (лише смерть і втрата працездатності). Не зрозуміло чітко, що автори мали на увазі під терміном «настання певних подій».

Отже, узагальнивши вищенаведені визначення, виокремимо основні підходи до трактування страхування життя:

1. Економічний підхід: страхування життя – це система економічних відносин з приводу перерозподілу життєвих ризиків.
2. Фінансовий підхід: страхування життя – це інструмент накопичення та інвестування довгострокових фінансових ресурсів.
3. Соціально-захисний підхід: страхування життя – це спосіб забезпечення добробуту сім'ї через матеріальний захист від життєвих ризиків.
4. Правовий підхід: страхування життя – це договірні відносини, регламентовані законом, що передбачають виплату у разі настання життєвих подій.
5. Практично-операційний підхід: страхування життя – це діяльність страховика з управління ризиками, преміями та резервами задля здійснення страхових виплат.

На основі аналізу різних підходів поняття «страхування життя» доцільно сформулювати його комплексне, узагальнене визначення.

На нашу думку, страхування життя – це система довгострокових страхових відносин між страховиком і страхувальником, що ґрунтуються на перерозподілі життєвих ризиків і передбачають матеріальне забезпечення застрахованої особи або її вигодонабувачів у разі настання подій, пов'язаних з життям, смертю, дожиттям до певного віку чи стану, а також формування фінансових резервів, які можуть накопичуватися та інвестуватися для досягнення визначених договором фінансових цілей.

Таке визначення інтегрує економічну, соціальну, фінансову та правову сутність страхування життя, відображаючи його багатофункціональну природу.

На думку Т. А. Ротової, страхування життя виконує певні функції, що представлено а табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Функції страхування життя [8]

Функції	Характеристика
Ризикова	Передача матеріальної відповідальності за наслідки, пов'язані зі страховим ризиком, такі як смерть або втрата працездатності, страхувальником страховій компанії за певну плату
Створення та використання страхових резервів	Розподіл фінансових ресурсів для перерозподілу на користь осіб, які постраждали від страхових випадків
Превентивна	Зниження страхового ризику за допомогою обмежень у договорі про виплати випадків самогубства та алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Проведення медичного андеррайтингу також демонструє цю здатність на етапі складання угоди
Інвестиційна	Інвестування страхових резервів в економіку країни
Функція заощадження	Страхові компанії зберігають гроші своїх клієнтів. Щорічні внески дозволяють людині заощадити деяку суму грошей, яка потрібна для реалізації її планів на майбутнє, таких як пенсія, навчання дітей, купівля квартири тощо
Функція створення доходу	Виплата страхувальникам грошей, отриманих страховиком від інвестицій
Кредитна	Страхова компанія кредитує страхувальників у межах викупної суми за договором за допомогою страхових резервів
Функція збереження	Скорочення витрат і сприяння довгостроковому фінансовому плануванню дозволяє страхувальнику зберегти кошти, необхідні для внеску страхових премій

О. Залетов вважає, що «страхування життя в умовах ринку виконує такі функції: формування соціально-орієнтованого суспільства з забезпеченим майбутнім; соціальне страхування; сприяння поліпшенню демографічної ситуації; інвестиційна функція; кредитна функція; мотивація персоналу суб'єктів господарювання». Вважаємо, що це скоріше основне призначення та роль страхування життя в суспільстві.

Стецюк Т. І. у своїх дослідженнях виокремлює такі функції страхування життя (табл. 1.2).

Страхування життя має комплексний і багатогранний функціональний зміст, що зумовлений його довгостроковою природою, соціальною значущістю та роллю у формуванні фінансової стійкості домогосподарств. Нижче наведено

власно сформульовані ключові функції страхування життя з їх детальною характеристикою.

Таблиця 1.2

Функціональне призначення страхування життя [9, с.158]

Функції	Зміст
<i>Загальні</i>	
<i>Ризикова</i>	- здійснюється шляхом передачі страхувальником за певну плату страховій компанії матеріальної відповідальності за наслідки прояву таких страхових ризиків, як смерть застрахованої особи та повна або часткова втрата працездатності
<i>Створення та використання страхових резервів</i>	- полягає у формуванні страховиками страхових фондів для їх подальшого перерозподілу на користь осіб, які постраждали внаслідок страхових випадків
<i>Превентивна</i>	- забезпечує зниження страхового ризику за рахунок обмеження в договорі щодо виплат у випадку самогубства та зі страхових випадків, які відбулися в стані алкогольного і наркотичного сп'яніння. Водночас превентивна функція страхування життя виявляється на етапі укладення договору страхування життя шляхом проведення медичного андеррайтингу
<i>Інвестиційна</i>	- реалізується шляхом інвестування сформованих страхових резервів в економіку країни
<i>Спеціальні</i>	
<i>Функція заощадження</i>	- проявляє себе в тому, що компанії зі страхування життя здійснюють зберігання та повернення коштів своїх клієнтів. Завдяки цій функції особа за рахунок щорічних посилюваних внесків може заощадити значну суму коштів, необхідну для реалізації планів у чітко визначений час в майбутньому – пенсія, навчання дитини, придбання будинку і т. д.
<i>Функція створення доходу</i>	- відображається у виплаті страхувальникам доходу, отриманого страховиком за результатами його інвестиційної діяльності
<i>Кредитна</i>	- полягає у тому, що страхова компанія з коштів сформованих страхових резервів здійснює кредитування страхувальників в межах викупної суми за договором страхування життя, а також іпотечне кредитування
<i>Функція збереження</i>	- забезпечує збереження коштів страхувальника, необхідних для внеску страхових премій, шляхом скорочення нераціональних витрат та сприяє довгостроковому фінансовому плануванню

1. Захисна функція є базовою для страхування життя, адже забезпечує матеріальну підтримку застрахованої особи або вигодонабувачів у разі настання страхового випадку: смерті, інвалідності, втрати працездатності, критичного захворювання тощо. Ця функція компенсує фінансові втрати, що виникають унаслідок непередбачуваних життєвих подій, і забезпечує стабільність добробуту сім'ї. Завдяки їй страхування життя виконує роль фінансового «амортизатора», що згладжує наслідки життєвих ризиків.

2. Накопичувальна функція є однією з ключових ознак страхування життя. Страхові внески частково спрямовуються на формування викупної (накопичувальної) суми, яка виплачується застрахованому при дожитті до встановленого строку або віку. Таким чином, страхування життя поєднує страховий захист із можливістю створення довгострокових заощаджень, що можуть бути використані для вирішення стратегічних фінансових цілей: фінансування освіти, купівлі житла, забезпечення гідної пенсії. Це формує у громадян культуру фінансової відповідальності та довгострокового планування.

3. Інвестиційна функція. Страхові компанії життя акумулюють значні довгострокові фінансові ресурси у вигляді математичних резервів, які інвестуються в надійні фінансові інструменти. Це дає змогу:

- забезпечувати додатковий інвестиційний дохід для страхувальників;
- підтримувати розвиток національних фінансових ринків;
- формувати «довгі» гроші, що є надзвичайно важливими для економіки;
- сприяти фінансуванню інфраструктурних та державних проєктів.

Таким чином, страхування життя виступає важливим інституційним інвестором економіки.

4. Ризикорозподільча функція. Завдяки об'єднанню страхових внесків багатьох страхувальників у єдиний страховий фонд, страхування життя забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ризиків між великою кількістю учасників. Це робить індивідуальний ризик втрат мінімальним і дозволяє страховим компаніям виконувати довгострокові зобов'язання. Ризикорозподіл є основою страхового механізму та сприяє стабільності страхового ринку.

5. Соціально-захисна функція. Страхування життя суттєво підсилює систему соціального захисту населення. Воно:

- знижує навантаження на державні соціальні фонди;
- забезпечує фінансову стабільність сімей у кризових ситуаціях;

- підтримує певний рівень життя застрахованого в старості;
- відіграє роль додаткового пенсійного забезпечення.

Ця функція особливо важлива в умовах демографічних змін, воєнних ризиків та нестабільності державної соціальної системи.

6. Пенсійна (довгострокового забезпечення) функція. Багато програм страхування життя спрямовані на формування додаткових пенсійних накопичень. Вони дозволяють створити особистий капітал, який забезпечує гідний рівень життя після завершення трудової діяльності. Страхування життя таким чином доповнює державну пенсійну систему та сприяє формуванню багаторівневої моделі пенсійного забезпечення.

7. Стимулююча функція. Страхування життя стимулює розвиток фінансової культури населення та мотивує громадян усвідомлено управляти власними ризиками і майбутнім добробутом. Воно формує звичку до регулярного заощадження, довгострокового планування й відповідального ставлення до фінансових рішень.

8. Кредитна функція. У країнах світу накопичувальні програми страхування життя можуть бути використані як застава для отримання кредиту. Страхувальник має право отримати кредит під викупну вартість полісу. Це забезпечує:

- доступ до дешевих фінансових ресурсів;
- підвищення ліквідності страхового продукту;
- можливість мобілізації власних резервів у разі потреби.

Функції страхування життя охоплюють широкий спектр економічних і соціальних процесів. Це не лише захист життя і здоров'я, а й формування заощаджень, інвестування, підтримка соціальної стабільності, розвиток фінансової системи та стимулювання економічного зростання. Саме завдяки такій багатofункціональності страхування життя посідає ключове місце у системі фінансових відносин сучасної держави.

1.2. Організаційно-правові засади формування українського ринку страхування життя

Формування та розвиток ринку страхування життя в Україні відбувається в межах певної системи організаційно-правового регулювання, що включає сукупність законів, підзаконних нормативних актів, інституційних механізмів регулювання та нагляду, а також внутрішньо-корпоративних стандартів діяльності страховиків. Саме організаційно-правові засади визначають умови входу на ринок, правила провадження страхової діяльності, вимоги до платоспроможності, формування страхових резервів, захисту прав страхувальників та інтеграцію українського страхового ринку до європейського фінансового простору.

Базовим нормативно-правовим актом, що регламентує діяльність страховиків, зокрема у сфері страхування життя, є Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 № 1909-IX [13]. Він набрав чинності у 2021 р., але введений у дію з 1 січня 2024 р., із передбаченим перехідним періодом адаптації норм до 1 липня 2024 р. Цей Закон замінив попередню редакцію 1996 року, оновивши підходи до регулювання страхового ринку відповідно до вимог Угоди про асоціацію з ЄС та принципів директиви Solvency II. Зокрема, новим Законом запроваджено перехід від переліку «видів страхування» до системи класів страхування, у тому числі класів прямого страхування життя та перестраховання життя, що відповідає європейській практиці класифікації ризиків.

Важливим етапом становлення організаційно-правових засад ринку страхування життя стало ухвалення так званого закону про «спліт» та передання з 1 липня 2020 року функцій регулятора небанківського фінансового сектору, зокрема страхових компаній, від Нацкомфінпослуг до Національного банку України (НБУ). НБУ отримав повноваження з ліцензування страховиків, здійснення пруденційного нагляду, розроблення підзаконних нормативних актів та застосування заходів впливу. Це означало зміну моделі регулювання – перехід до ризик-орієнтованого нагляду, підвищення вимог до прозорості

структури власності, корпоративного управління, системи управління ризиками та звітності страховиків, у тому числі тих, що працюють у сфері страхування життя.

Новий Закон «Про страхування» та нормативні акти НБУ визначають організаційно-правову модель діяльності страхових компаній життя. Страховик може здійснювати діяльність з прямого страхування життя лише за умови отримання відповідної ліцензії НБУ на обрані класи страхування; при цьому встановлюються мінімальні вимоги до розміру статутного капіталу, джерел його формування, структури власності, а також до організаційно-правової форми (як правило, акціонерні товариства або товариства з додатковою відповідальністю, що мають виключний вид діяльності – страхування).

У сфері страхування життя законодавство приділяє особливу увагу формуванню та розміщенню технічних (математичних) резервів, оскільки договори життя є довгостроковими, а обсяги зобов'язань страховика – значними й тривалими у часі. Норми Закону та підзаконні акти НБУ встановлюють вимоги щодо:

- методів розрахунку резервів за договорами страхування життя (з урахуванням таблиць смертності, актуарних припущень, інвестиційного доходу);
- переліку дозволених активів для розміщення резервів;
- диверсифікації та якості інвестицій;
- відповідності підходів до оцінки зобов'язань вимогам МСФЗ 17 «Страхові контракти» та принципам Solvency II.

Організаційно-правові засади ринку страхування життя також передбачають посилену роль корпоративного управління й актуарного контролю. НБУ встановлює вимоги до системи управління страховика, що включає: органи управління (наглядова рада, правління), функцію внутрішнього аудиту, комплаєнсу, управління ризиками, а також обов'язкову участь відповідального актуарія, який відповідає за коректність розрахунку тарифів і резервів за договорами страхування життя. Порушення вимог до

корпоративного управління, прозорості або платоспроможності може бути підставою для застосування НБУ заходів впливу, включно з обмеженням або анулюванням ліцензії та виключенням із Державного реєстру фінансових установ, що засвідчується відповідними рішеннями регулятора у 2021–2025 рр.

Суттєвим елементом організаційно-правових засад є захист прав споживачів страхових послуг. Новий Закон «Про страхування» закріплює вимоги до розкриття інформації про умови договорів, структуру витрат, ризики, порядок дострокового припинення, викупну суму та інші суттєві умови договорів страхування життя. НБУ, зі свого боку, реалізує інформаційні кампанії щодо підвищення обізнаності споживачів і впроваджує механізми розгляду скарг споживачів страхових послуг. Планується й створення централізованої онлайн-бази даних щодо договорів страхування, обов'язкових згідно із законодавством, що передбачено Стратегією розвитку фінансового сектору та пов'язано із введенням у дію нового Закону.

Організаційно-правові засади формування ринку страхування життя в Україні не обмежуються суто спеціальним страховим законодавством. Вони взаємопов'язані з нормами цивільного та господарського права, законодавства про фінансові послуги, оподаткування, валютне регулювання, пенсійне забезпечення тощо. Договори страхування життя мають цивільно-правову природу, а їх зміст регулюється, крім спеціального Закону, нормами Цивільного кодексу України. У сфері пенсійного забезпечення значення мають взаємозв'язки між договорами страхування життя та недержавними пенсійними програмами, що посилює роль страхових компаній життя у багаторівневій системі соціального захисту.

Сучасні дослідження українських науковців підтверджують, що впровадження нової регуляторної моделі, орієнтованої на стандарти ЄС, істотно змінює умови функціонування ринку страхування життя: підвищуються вимоги до капіталізації, якості активів, прозорості звітності, з'являються нові можливості для розвитку довгострокових інвестиційних продуктів, але

водночас посилюється конкуренція та відбувається «очищення» ринку від слабких гравців.

Узагальнюючи, можна відзначити, що організаційно-правові засади формування українського ринку страхування життя ґрунтуються на:

- сучасному спеціальному страховому законодавстві (нова редакція Закону «Про страхування»);
- ризик-орієнтованій моделі регулювання й нагляду НБУ;
- впровадженні принципів Solvency II та МСФЗ 17;
- посиленні корпоративного управління, актуарного контролю та пруденційних вимог;
- розширенні інструментів захисту прав споживачів і підвищенні прозорості ринку.

Ці засади створюють нормативно-організаційний фундамент для подальшого сталого розвитку ринку страхування життя в Україні, його поступового наближення до стандартів ЄС та підвищення ролі в забезпеченні фінансової стабільності домогосподарств і національної економіки загалом.

Організаційна структура ринку страхування життя – це комплекс взаємопов’язаних інститутів, суб’єктів та механізмів, які забезпечують функціонування цього сегмента фінансового ринку, формують умови для його стабільності, розвитку та ефективного виконання соціально-економічних функцій. Вона охоплює систему взаємодії страховиків, споживачів страхових послуг, фінансових посередників, професійних та регуляторних інституцій, що спільно забезпечують створення, розповсюдження та реалізацію страхових продуктів у сфері страхування життя.

Організаційна структура ринку страхування життя може бути розглянута через призму трьох ключових блоків: 1) основні учасники ринку; 2) інфраструктурні елементи; 3) органи державного регулювання та нагляду (рис. 1.1). Такий підхід дозволяє чітко визначити роль кожного елементу в системі та зрозуміти механізми їх взаємодії.

Рис. 1.1. Основні складові організаційної структури ринку страхування життя в Україні

Центральне місце в організаційній структурі займають страхові компанії життя, які є спеціалізованими фінансовими установами й здійснюють діяльність винятково у сфері страхування життя. Їхнє функціонування базується на виконанні довгострокових зобов'язань, формуванні математичних резервів, управлінні ризиками та інвестиціями. Лайф-страховики виконують роль ключових елементів акумулювання фінансових ресурсів та забезпечення соціального захисту населення.

Другу групу учасників становлять страхувальники та застраховані особи – фізичні та юридичні особи, які формують попит на страхові продукти. На ринку страхування життя значну частку становлять домогосподарства, що укладають індивідуальні договори, а також підприємства, які впроваджують програми корпоративного страхування персоналу.

Важливу роль відіграють вигодо набувачі – особи, на користь яких здійснюються страхові виплати. Їх правовий статус і порядок визначення є

специфічною рисою ринку страхування життя, що підкреслює його соціальну природу.

Невід'ємною складовою структури є страхові посередники – страхові агенти та брокери. Агенти діють від імені страхових компаній та поширюють їх продукти, у той час як брокери є незалежними суб'єктами, що представляють інтереси страхувальника. Посередницька інфраструктура забезпечує ефективне просування страхових продуктів, підвищує доступність послуг та стимулює конкурентний розвиток ринку.

Систему доповнюють банківські установи, які через механізм банко-страхування забезпечують розширення каналів продажу страхових продуктів, зокрема накопичувальних програм життя, прив'язаних до кредитних або депозитних послуг.

У випадках, коли страховик бажає диверсифікувати ризики, до структури ринку залучаються перестраховики, які забезпечують фінансову стійкість страхових компаній та зменшують концентрацію ризиків у портфелях довгострокових договорів.

Ефективне функціонування ринку неможливе без розвиненої інфраструктури, до якої належать:

- актуарні служби та сертифіковані актуарії, що здійснюють науково обґрунтований розрахунок страхових тарифів, резервів та оцінку страхових ризиків;
- аудиторські організації, які перевіряють достовірність фінансової звітності та відповідність діяльності страховика вимогам МСФЗ і регулятора;
- професійні об'єднання, такі як Ліга страхових організацій України, що виконують роль саморегулювних інституцій, сприяють підвищенню стандартів діяльності та координують взаємодію між учасниками ринку;
- консалтингові, юридичні й оціночні компанії, які забезпечують професійну підтримку діяльності страховиків, особливо у сфері інвестицій та управління активами.

Ці інституції формують інформаційно-аналітичне, професійне та методичне підґрунтя для роботи страхових компаній життя.

Ключовим елементом організаційної структури є система державного регулювання. З 2020 року Національний банк України здійснює повноваження регулятора ринку страхування життя. Його функції охоплюють:

- ліцензування страховиків;
- установлення вимог до платоспроможності та капіталу;
- контроль за якістю та диверсифікацією активів, у яких розміщуються страхові резерви;
- нагляд за системою корпоративного управління;
- забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг;
- упровадження європейських стандартів регулювання, зокрема принципів Solvency II та МСФЗ 17.

Окрім НБУ, важливими елементами регуляторної взаємодії є:

- Міністерство фінансів України, яке формує загальну фінансову політику;
- Антимонопольний комітет України, який контролює конкуренцію між страховиками життя;
- Державна служба фінансового моніторингу, що здійснює нагляд за дотриманням норм щодо запобігання відмиванню коштів;
- судові інституції, що забезпечують вирішення спорів між учасниками ринку.

Організаційна структура ринку страхування життя в Україні є складною системою, що поєднує спеціалізованих страховиків, інфраструктурні інституції та державні органи регулювання, діяльність яких спрямована на забезпечення стабільності, прозорості та ефективності ринку. Її розвиток визначається впровадженням європейських стандартів регулювання, удосконаленням бізнес-процесів страховиків, активізацією посередницьких каналів та підвищенням ролі інституційних інвесторів.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасного стану вітчизняного ринку страхування життя

Ринок страхування життя в Україні є важливою складовою фінансової системи та страхового ринку, що забезпечує довгостроковий соціальний захист населення, акумулює значні інвестиційні ресурси та сприяє формуванню фінансової стабільності домогосподарств. У сучасних умовах, що характеризуються воєнними ризиками, економічною невизначеністю, демографічними змінами та трансформацією фінансового сектору, оцінка стану ринку страхування життя набуває особливої актуальності. Водночас ринок залишається одним із найбільш вразливих сегментів страхового сектору, демонструючи суттєве скорочення попиту на довгострокові страхові продукти, зміну поведінки споживачів, зростання ролі банко-страхування та цифрових каналів продажу.

Аналіз поточного стану ринку страхування життя в Україні потребує врахування комплексу факторів, серед яких:

- макроекономічні умови та рівень доходів населення;
- вплив воєнного стану та міграції;
- зміни нормативно-правового регулювання і перехід до ризик-орієнтованого нагляду;
- фінансова стійкість та концентрація страхових компаній життя;
- структура страхових премій і виплат;
- інвестиційна активність страховиків;
- рівень довіри населення до фінансових інституцій.

Нижче здійснено системний аналіз розвитку ринку страхування життя в структурі страхового ринку України за ключовими показниками та визначено основні тенденції, що формують його динаміку.

Зауважимо, що ринок страхування життя є складовою страхового ринку України разом з ринком ризикового страхування. В Законі України «Про страхування» чітко визначено класи страхування іншого, ніж страхування життя (види ризикового страхування) та класи страхування життя. До класів страхування життя належать: «страхування життя; страхування життя до шлюбу та до народження дитини; інвестиційне страхування життя; безперервне страхування здоров'я; пенсійне страхування» [13].

Спершу визначимо кількість фінансових установ в Україні та частку страхових компаній, зокрема страхових компаній з ризикових видів та страхових компаній з страхування життя за 2021-2023 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість фінансових установ в Україні*

Фінансові установи	Роки			Відхилення, 2023/2021
	2021	2022	2023	
Банківські установи	71	67	63	-8
Страхові компанії, в т.ч.	155	128	101	-54
- страховики з ризикового страхування	142	116	89	-53
- страховики з страхування життя	13	12	12	-1
Фінансові компанії	922	760	559	-363
Лізингодавці	137	98	76	-61
Кредитні спілки	278	162	133	-145
Ломбарди	261	183	146	-115

* Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

Аналіз показників табл. 2.1 засвідчує глибоку структурну трансформацію небанківського фінансового ринку України в 2021–2023 рр., що є наслідком жорсткішого регуляторного середовища, військових ризиків, падіння економічної активності та загального зменшення фінансового сектора. Загальна кількість фінансових установ за аналізований період скоротилася на понад 600 учасників, що свідчить про суттєве «очищення» ринку та вихід зі сфери фінансових послуг малих і фінансово нестійких компаній.

Відчутне скорочення відбулося серед страхових компаній, кількість яких зменшилася з 155 у 2021 р. до 101 у 2023 р., тобто на 54 установи. Це

скорочення є прямим результатом переходу ринку під регулювання Національного банку України у межах так званої «реформи спліт» та впровадження ризик-орієнтованого нагляду, що передбачає жорсткіші вимоги до капіталу, структури активів, прозорості власності та системи управління ризиками. Особливо значним є зменшення кількості компаній, що здійснюють страхування ризикових видів (-53), що свідчить про недостатню фінансову стійкість більшості дрібних страховиків і посилення рівня концентрації ринку. Водночас кількість страховиків, що провадять діяльність у сфері страхування життя, знизилася лише на одну компанію, що демонструє стабільність та високі бар'єри входу в цей сегмент ринку. Це пояснюється довгостроковим характером зобов'язань лайф-страховиків, специфікою формування математичних резервів і більшою капіталізацією таких компаній.

Не менш показовим є суттєве скорочення кількості фінансових компаній, кредитних спілок, ломбардів та лізингодавців. Усі ці сегменти продемонстрували високу вразливість до економічних шоків і регуляторного тиску. Водночас зменшення кількості банківських установ було порівняно помірним (-8), що підтверджує їхню вищу стійкість та ключову роль у національній фінансовій системі.

З одного боку, скорочення кількості фінансових компаній і страховиків свідчить про ризики згорання небанківського ринку; з іншого – про його консолідацію, що створює передумови для підвищення прозорості, фінансової стійкості та захисту страхувальників. Особливо важливо зазначити, що сегмент страхування життя виявився більш стабільним порівняно з іншими сегментами небанківського ринку, що підкреслює його стратегічне значення та вищий рівень капіталізації. Унаслідок цього ринок страхування життя зберігає потенціал для подальшого розвитку та інтеграції з європейськими стандартами фінансового регулювання.

Проаналізуємо сучасний стан страхового ринку України визначимо місце ринку страхування життя на ньому (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка основних показників страхового ринку України за 2021-2023 рр.*

Рік	Кількість укладених договорів страхування за період, тис. од.	Страхові премії, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Рівень страхових виплат, %	Страхові резерви, млн грн	Фінансовий результат, млн грн
2021	131562	49708	17958	36	36556	1386
2022	88102	39616	13001	33	41055	3354
2023	94822	47015	16867	36	46781	2446

* Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

Показники табл. 2.2 відображають суттєву трансформацію страхового ринку України під впливом воєнних та економічних шоків. У 2022 р. кількість укладених договорів страхування скоротилася з 131,6 тис. до 88,1 тис. одиниць, тобто приблизно на одну третину. Це свідчить про різке звуження попиту на страхові послуги, що було зумовлено падінням реальних доходів населення, міграцією значної частини громадян за кордон, зупиненням або скороченням діяльності підприємств та перерозподілом фінансових ресурсів домогосподарств на користь першочергових витрат. У 2023 р. кількість договорів дещо зросла до 94,8 тис. од., що свідчить про початок поступового відновлення ринку, однак цей показник усе ще істотно поступається докризовому рівню 2021 р., що характеризує ринок як такий, що перебуває у фазі відновлення, а не зростання.

Динаміка страхових премій і виплат загалом корелює з кількістю договорів, але має певні особливості. Обсяг страхових премій у 2022 р. знизився приблизно на 20 % порівняно з 2021 р. (з 49,7 до 39,6 млрд грн), що підтверджує скорочення страхового портфеля та перехід частини клієнтів у пасивний стан. У 2023 р. обсяг премій зріс до 47,0 млрд грн, наблизившись до рівня 2021 р., що є ознакою адаптації страховиків і страхувальників до нових умов та часткового відновлення довіри до страхових послуг. Страхові виплати у 2022 р. скоротилися ще відчутніше (майже на 28 %), однак у 2023 р. не лише відновилися, а й перевищили рівень 2022 р., що зумовлено як зростанням частоти настання страхових подій, так і активізацією врегулювання

накопичених збитків. Рівень страхових виплат у 2022 р. зменшився до 33 %, а у 2023 р. повернувся до значення 36 %, що свідчить про збереження відносно стабільної збалансованості між преміями та виплатами й відсутність різких перекосів на користь одного з показників.

Окремої уваги заслуговує динаміка страхових резервів і фінансового результату страховиків. Незважаючи на воєнні та макроекономічні шоки, страхові резерви протягом 2021–2023 рр. демонструють сталу тенденцію до зростання: з 36,6 млрд грн у 2021 р. до 41,1 млрд грн у 2022 р. і 46,8 млрд грн у 2023 р. Сукупне зростання резервів майже на 30 % за три роки свідчить про те, що страхові компанії, з одного боку, продовжують акумулювати довгострокові зобов'язання, а з іншого – збільшують обсяг інвестованих коштів, що є важливим чинником підтримки фінансової стабільності ринку. Фінансовий результат страховиків у 2022 р. різко зріс (з 1,4 до 3,4 млрд грн), що пояснюється, зокрема, переглядом тарифів, оптимізацією витрат, переоцінкою інвестиційних портфельів і виходом із ринку слабких гравців. У 2023 р. прибуток дещо зменшився до 2,4 млрд грн, проте залишився значно вищим, ніж у 2021 р., що свідчить про загальну рентабельність страхового бізнесу в нових умовах.

У цілому аналіз динаміки основних показників страхового ринку України за 2021–2023 рр. дає підстави констатувати наявність суперечливих тенденцій. З одного боку, спостерігається скорочення кількості договорів та падіння обсягів премій у перший рік повномасштабної війни, що підтверджує вразливість ринку до зовнішніх шоків. З іншого боку, зростання страхових резервів, збереження позитивного фінансового результату та часткове відновлення премій у 2023 р. свідчать про адаптаційні можливості страхових компаній, їх здатність підтримувати платоспроможність та виконувати зобов'язання. Це створює підґрунтя для подальшого розвитку, у тому числі сегмента страхування життя, який інтегрується в загальні тенденції, але має власну специфіку в частині довгострокових ризиків та накопичувальної компоненти.

Визначимо динаміку обсягу валових страхових премій з страхування життя та визначимо їх частку на страховому ринку за 2021-2023 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка частки ринку страхування життя на страховому ринку України за показником страхових премій впродовж 2021-2023 рр.*

Роки	Валові страхові премії загалом на страховому ринку, млн грн	Валові страхові премії на ринку страхування життя, млн грн	Частка валових страхових премій з страхування життя у преміях страхового ринку, %
2021	49708	5882	11,8
2022	39616	4812	12,1
2023	47015	5164	11,0

* Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

Аналіз динаміки частки ринку страхування життя у загальній структурі страхового ринку України протягом 2021–2023 рр. свідчить про її відносну стабільність при одночасній наявності коливань, пов'язаних з економічною волатильністю, воєнними ризиками та зміною поведінки страхувальників. У 2021 р. частка валових страхових премій зі страхування життя становила 11,8 %, що відповідало середньому рівню попередніх років і демонструвало відносно стабільний попит на накопичувальні та ризикові програми життя у докризовий період. Проте вже у 2022 р., попри загальне падіння страхового ринку, частка премій зі страхування життя зросла до 12,1 %, що на перший погляд виглядає парадоксально з огляду на різке погіршення макроекономічної ситуації. Це збільшення пояснюється швидшим темпом скорочення інших видів страхування – насамперед автострахування, туристичного страхування та страхування майна, які були найбільш вразливими до воєнних подій. Таким чином, сегмент страхування життя відносно підсилює свою вагу не за рахунок органічного зростання, а через глибше падіння суміжних сегментів ринку.

У 2023 р. частка страхування життя у структурі ринку зменшилась до 11,0 %, хоча абсолютний обсяг премій (5164 млн грн) зріс порівняно з 2022 р. Це свідчить про тенденцію відновлення страхового ринку в цілому та прискорення

розвитку ризикових видів страхування, що традиційно реагують на ринкове поживлення швидше, ніж страхування життя.

Важливо підкреслити, що ринок страхування життя є структурно більш стабільним порівняно з іншими видами страхування. Це пов'язано з довгостроковою природою договорів життя, формуванням математичних резервів та високою капіталізацією компаній, що працюють у цьому сегменті. Саме тому у 2022 р. на тлі загального падіння ринку страхування, спричиненого воєнним вторгненням, страхування життя продемонструвало відносно вищу стійкість: обсяг премій скоротився менше, а частка ринку навіть збільшилася. Однак у 2023 р., коли відбулося поступове відновлення економічної активності, частка лайф-сегменту знизилася через швидше зростання ризикових видів страхування.

Проаналізуємо динаміку обсягу валових страхових виплат з страхування життя та визначимо їх частку на страховому ринку за 2021-2023 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка частки ринку страхування життя на страховому ринку України за показником страхових виплат впродовж 2021-2023 рр.*

Роки	Валові страхові виплати загалом на страховому ринку, млн грн	Валові страхові виплати на ринку страхування життя, млн грн	Частка валових страхових виплат з страхування життя у виплатах страхового ринку, %
2021	17958	787	4,4
2022	13001	832	6,4
2023	16867	1194	7,1

* Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

Динаміка валових страхових виплат на ринку страхування життя у порівнянні з загальними виплатами страхового ринку України у 2021–2023 рр. демонструє виразні тенденції, пов'язані як із структурними змінами в економіці, так і зі специфічними особливостями лайф-сегменту. У 2021 р. обсяг страхових виплат зі страхування життя становив 787 млн грн, що дорівнює 4,4 % від загального обсягу виплат на страховому ринку. Такий рівень частки відповідає усталеному для докризових років співвідношенню, коли ринок

життя характеризувався помірною активністю й стабільною структурою виплат, зумовленою довгостроковістю страхових договорів та їх поступовим розкриттям у часі.

У 2022 р. частка страхування життя у валових страхових виплатах зросла до 6,4 %, незважаючи на загальне скорочення страхового ринку, спричинене воєнною агресією. Цей стрибок пояснюється не стільки органічним розширенням страхування життя, скільки різким падінням виплат за багатьма ризиковими видами страхування (автострахуванням, туристичним страхуванням, обов'язковими видами, медичним страхуванням тощо). Зниження економічної активності, скорочення поїздок, руйнування майна та припинення роботи значної частини підприємств зумовили зменшення кількості страхових подій у ризиковому сегменті. Водночас договори страхування життя продовжували діяти, а частина клієнтів достроково припиняла свої договори з метою отримання викупної суми, що також призвело до збільшення обсягу виплат у цьому сегменті.

У 2023 р. обсяг виплат на ринку страхування життя зріс до 1194 млн грн, а частка у загальних виплатах збільшилась до 7,1 %, що є найвищим показником за досліджуваний період. Це свідчить про стабільність лайф-сегменту, який демонструє більш передбачувану динаміку, ніж інші види страхування. Зростання частки може бути пов'язане з кількома чинниками: продовженням дії раніше укладених довгострокових полісів, завершенням строків накопичувальних договорів, збільшенням кількості викупних операцій на тлі економічних труднощів, а також зростанням кількості страхових випадків, пов'язаних зі здоров'ям і смертністю під час війни.

Слід наголосити, що розширення частки виплат у страхуванні життя також відображає структурний зсув на користь соціально орієнтованих фінансових продуктів. У роки високої невизначеності громадяни схильні більше покладатися на довгострокові механізми фінансового захисту, що призводить до зміцнення позицій страхування життя в загальній архітектурі страхового ринку. Водночас зростання частки виплат не означає критичного

погіршення стану страховиків життя: ці компанії мають достатні резерви, а їх бізнес-моделі передбачають значні зобов'язання у довгостроковій перспективі.

Узагалі, динаміка 2021–2023 рр. засвідчує, що ринок страхування життя має вищу стійкість у порівнянні з іншими видами страхування, зважаючи на його довгостроковість, наявність накопичувальної складової та більш прогнозовану структуру виплат. Зростання частки виплат у 2022–2023 рр. є природним результатом адаптації ринку до умов війни і зміни фінансової поведінки населення, що збільшує важливість страхування життя як інструменту соціальної та фінансової підтримки громадян.

2.2. Проблемні тенденції діяльності life-страховиків

Сучасна діяльність страхових компаній зі страхування життя в Україні характеризується низкою системних проблемних тенденцій, що формуються під впливом війни, економічної невизначеності та структурних змін у фінансовому секторі. Однією з провідних тенденцій є істотне скорочення попиту на довгострокові страхові продукти, оскільки домогосподарства за умов зниження реальних доходів і зростання поточних витрат віддають перевагу короткостроковим фінансовим рішенням. Це спричиняє зменшення кількості нових договорів, падіння пролонгацій та поширення практики дострокового припинення страхових контрактів. Зростання частки викупних операцій стає додатковим викликом для страховиків: такі виплати зменшують обсяг математичних резервів, порушують актуарні прогнози та впливають на збалансованість грошових потоків страхових компаній.

Водночас інвестиційні можливості страховиків зі страхування життя є суттєво обмеженими. В умовах воєнної агресії національний фондовий ринок фактично не функціонує, корпоративні облігації відсутні або містять надмірні ризики, а ринок нерухомості характеризується високою невизначеністю. У таких умовах страховики вимушені формувати портфелі переважно з державних облігацій та банківських депозитів, що суттєво знижує дохідність

активів та ускладнює можливість забезпечувати клієнтам конкурентний інвестиційний дохід. Обмежена диверсифікація активів також посилює ризики, пов'язані з інфляційним тиском і коливаннями фінансового ринку.

На фоні воєнних подій погіршується й демографічна ситуація, що безпосередньо впливає на страховий портфель. Підвищення рівня смертності, травматизму та захворюваності населення збільшує частоту настання страхових випадків, у тому числі за договорами ризикових програм страхування життя. Це призводить до зростання навантаження на страхові резерви та вимагає перегляду актуарних моделей, тарифів і ризикових припущень. Окрім цього, зміни у структурі населення, пов'язані з масштабною міграцією, зменшують потенційну клієнтську базу й звужують можливості розвитку лайф-сегменту.

Серйозним викликом залишається мала кількість страхових компаній життя, що зумовлено посиленними регуляторними вимогами НБУ. Впровадження стандартів Solvency II, вимог до прозорості структури власності, корпоративного управління, актуарної функції та фінансової звітності відповідно до МСФЗ 17 стало критичним бар'єром для малих та фінансово нестійких компаній.

Надзвичайно вагомою залишається проблема низького рівня довіри населення до страхування життя. Фінансова недовіра формується під впливом страхів щодо можливого банкрутства страхової компанії, непрозорості умов договорів, недостатньої поінформованості про вигоди довгострокових програм та побоювань інфляційних втрат. Невисокий рівень фінансової грамотності населення поглиблює цю проблему, зменшуючи готовність громадян укладати договори страхування життя, які передбачають довгострокові та регулярні внески.

Не менш значущою проблемою є недостатній рівень цифровізації страхової діяльності. Більшість компаній лише частково автоматизували процеси обслуговування клієнтів, зберігаючи традиційні паперові процедури. Обмежений розвиток дистанційних каналів продажу, слабка інтеграція страхових продуктів із банківськими та державними цифровими сервісами, а

також відсутність єдиного державного страхового реєстру гальмують ефективність і конкурентоспроможність ринку. Проблеми корпоративного управління та кадрового забезпечення, зокрема дефіцит сертифікованих актуаріїв, фахівців із ризик-менеджменту та комплаєнсу, лише підсилюють цей ефект.

Проаналізуємо показники діяльності страхових компаній з страхування життя за 2021-2023 рр. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка основних показників ринку страхування життя в Україні
впродовж 2021-2023 рр.***

Рік	Кількість укладених договорів страхування життя, тис. од.	Страхові премії за видами страхування життя, млн грн	Страхові виплати за видами страхування життя, млн грн	Рівень страхових виплат з страхування життя, %	Фінансовий результат діяльності life-страховиків, млн грн
2021	2839	5882	787	13,4	325
2022	1596	4812	832	17,3	345
2023	2044	5164	1194	23,1	549

* Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

Показники діяльності страховиків життя у 2021–2023 рр., наведені у табл. 2.5, демонструють комплексні зрушення у роботі лайф-страховиків, що формуються під впливом макроекономічної нестабільності, трансформації регуляторного середовища та зміни поведінкових моделей населення. У 2021 р. ринок страхування життя функціонував у відносно стабільних умовах: було укладено 2839 тис. договорів, а обсяг страхових премій становив 5882 млн грн при страхових виплатах у розмірі 787 млн грн. Рівень виплат у 13,4 % засвідчував збалансований страховий портфель та низьку частоту настання страхових випадків, характерну для переважно накопичувальних програм страхування життя.

У 2022 р. ситуація суттєво змінилася. Кількість укладених договорів зменшилася до 1596 тис. одиниць, що відповідає падінню більш ніж на чверть порівняно з докризовим 2021 р. Таке скорочення пов'язане з низкою факторів:

різким зниженням доходів населення, пріоритетизацією поточних витрат над довгостроковими заощадженнями, масштабною міграцією за кордон, а також загальною невизначеністю, яка стримує інтерес до довгострокових фінансових інструментів. Обсяг страхових премій у сегменті життя також скоротився – до 4812 млн грн, що пояснюється не лише падінням попиту на нові договори, а й високою часткою дострокових припинень раніше укладених полісів. Проте обсяг страхових виплат у 2022 р. (832 млн грн) виявився вищим, ніж у 2021 р., що відображає зростання кількості страхових випадків, пов'язаних зі смертністю, травматизмом та критичними станами здоров'я на тлі воєнної агресії. Зростання рівня виплат до 17,3 % сигналізує про підвищення ризиковості портфеля та збільшення фінансового навантаження на резерви страховиків.

У 2023 р. ринок демонструє часткову стабілізацію та адаптацію до воєнних умов. Кількість укладених договорів зросла до 2044 тис. од., що свідчить про поступове відновлення довіри до страхових інструментів та активізацію попиту з боку населення, яке прагне забезпечити додаткові механізми фінансового захисту. Обсяг страхових премій збільшився до 5164 млн грн, наближаючись до докризових показників, що також може бути пов'язано з поживаленням співпраці між страховими компаніями та банками у рамках банко-страхування. Обсяг страхових виплат досяг 1194 млн грн – це найбільше значення за весь досліджуваний період. Підвищення рівня виплат до 23,1 % вказує на посилення актуарних ризиків, збільшення частоти настання страхових випадків і підвищення ролі страхування життя як інструменту соціального захисту населення у кризових умовах.

Особливої уваги заслуговує позитивна динаміка фінансових результатів діяльності лайф-страховиків: прибуток у 2021 р. становив 325 млн грн, у 2022 р. зріс до 345 млн грн, а у 2023 р. досяг 549 млн грн – найвищого значення за три роки. Попри підвищення рівня виплат, компаніям вдалося утримати прибутковість завдяки використанню облігацій внутрішньої державної позики як основного інструменту інвестування страхових резервів, перегляду тарифів,

оптимізації структури витрат та зменшенню кількості збиткових компаній унаслідок регуляторного «очищення» ринку. Зростання прибутковості вказує на адаптивність лайф-страховиків, їх здатність формувати стійкі бізнес-моделі в умовах високої невизначеності, а також на стабільність накопичувальних страховок у порівнянні з ризиковими сегментами страхового ринку.

Проаналізуємо структуру валових страхових премій та виплат на страховому ринку життя України впродовж 2021-2023 рр. (рис. 2.1-2.2).

За статистичними даними НБУ відповідно до показників діяльності зі страхування життя виокремлено такі види страхування: страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду; пенсійне страхування, за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку; інше накопичувальне страхування; страхування життя лише на випадок смерті; інші договори страхування життя [14].

Структура валових страхових премій за видами страхування життя в Україні у 2021-2023 рр. демонструє як певну стабільність, так і поступове структурне переорієнтування страхового портфеля, що зумовлене зміною фінансових пріоритетів населення, впливом воєнних ризиків та особливостями регуляторної політики. Найвагомішу частку в загальній структурі страхових премій з страхування життя протягом аналізованого періоду традиційно займають інші договори накопичувального страхування, питома вага яких у 2021 р. становила 66,8 %, а у 2022-2023 рр. зросла до 72,6 % та 76,4 % відповідно. Такий тренд свідчить про зміцнення позицій довгострокових накопичувальних продуктів, які розглядаються страхувальниками як відносно надійний механізм збереження коштів у період підвищеної економічної невизначеності. Зростання частки накопичувальних програм відображає стійкість інтересу громадян до інструментів, що поєднують страховий захист із формуванням заощаджень та інвестиційних резервів.

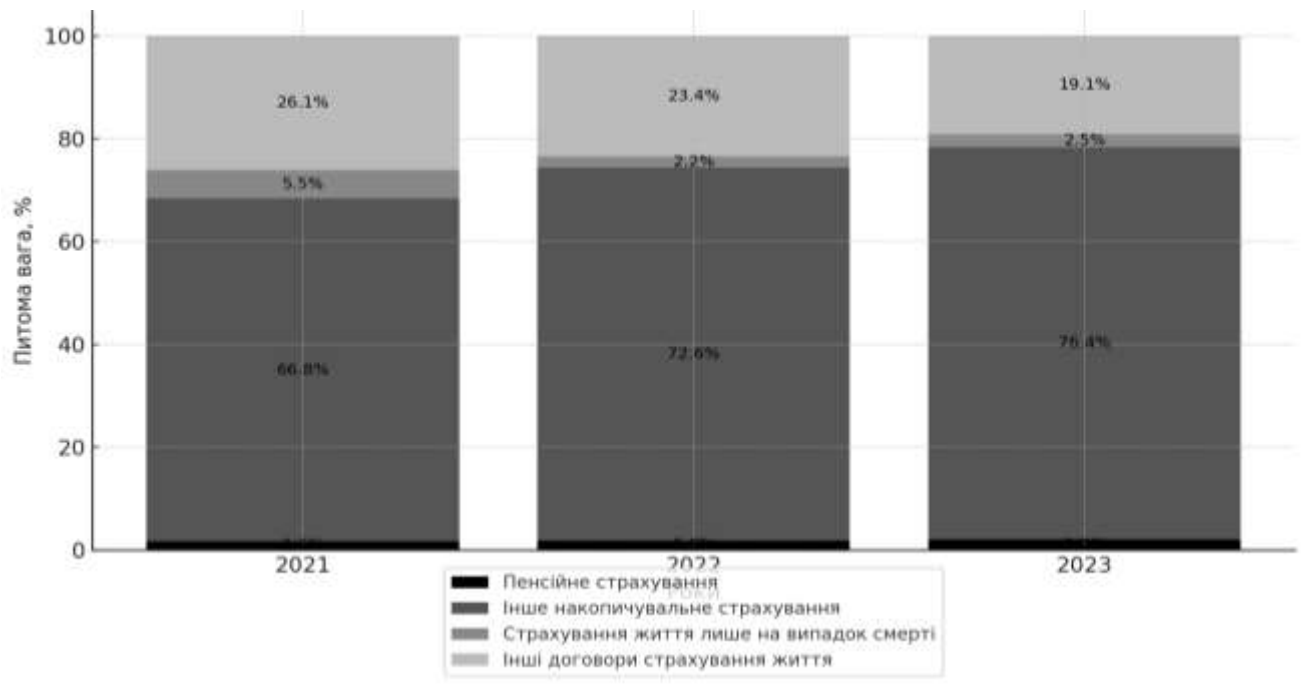

Рис. 2.1. Динаміка структури страхових надходжень за видами страхування життя за 2021-2023 рр.

Частка премій з пенсійного страхування, за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку, протягом 2021-2023 рр. залишається незначною, але демонструє повільну тенденцію до зростання: з 1,6 % у 2021 р. до 1,8 % у 2022 р. та 2,0 % у 2023 р. Незважаючи на мінімальну роль у структурі премій, цей сегмент зберігає потенціал для розвитку у рамках реформування пенсійної системи України та впровадження механізмів добровільного накопичувального пенсійного забезпечення. Стабільність і незначне поступове зростання пояснюються тим, що населення починає усвідомлювати необхідність участі у формуванні власного пенсійного капіталу, проте широкого поширення такі продукти ще не набули через низький рівень фінансової грамотності та обмежену популяризацію пенсійного страхування.

Сегмент страхування життя на випадок смерті демонструє помірну, але поступову позитивну динаміку частки страхових премій: від 5,5 % у 2021 р. до 2,2 % у 2022 р. та 2,5 % у 2023 р. Підвищення частки у воєнний період пояснюється підвищеним попитом на ризикові страхові продукти, спрямовані

на захист сімей від фінансових втрат у разі смерті годувальника, що особливо актуально в умовах підвищеної смертності та небезпек.

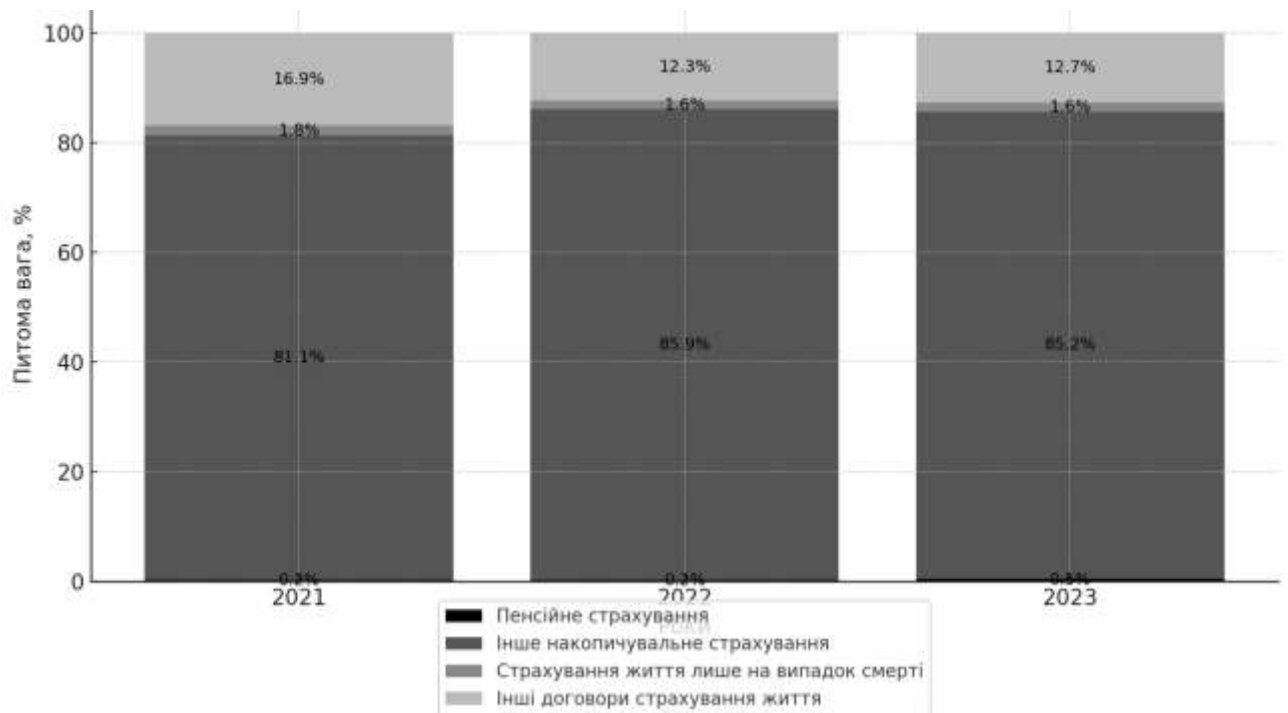

Рис. 2.2. Динаміка структури страхових виплат за видами страхування життя за 2021-2023 рр.

Частка премій за іншими договорами страхування життя, які охоплюють комбіновані або специфічні страхові продукти, протягом аналізованого періоду скоротилася з 26,1 % у 2021 р. до 23,4 % у 2022 р. та 19,1 % у 2023 р. Це свідчить про зниження інтересу до короткострокових або спеціалізованих програм страхування життя, що меншою мірою поєднують захисну та накопичувальну функції

Аналіз структури валових страхових виплат за видами страхування життя в Україні у 2021-2023 рр. демонструє стійку концентрацію виплат у сегменті іншого накопичувального страхування, які формують домінуючу частину загальної суми страхових зобов'язань страховиків життя. У 2021 р. питома вага цього виду страхування життя становила 81,1 %, у 2022 р. зросла до 85,9 %, а у 2023 р. залишалася високою 85,2 %. Така стабільність пояснюється тим, що накопичувальні програми є довгостроковими за своєю природою, мають чітко

визначений механізм формування викупної суми та передбачають регулярні виплати, зокрема у зв'язку з завершенням строку договору, зміною фінансового стану страхувальника або достроковим припиненням договору. Особливо у воєнний час зафіксовано підвищений попит на викупні суми, що вплинуло на збільшення обсягу відповідних виплат у 2022-2023 рр.

Пенсійні страхування протягом аналізованого періоду залишалися малозначущими у виплатній структурі лише на рівні 0,2 % у 2021-2022 рр. та 0,5 % у 2023 р. Така низька частка свідчить про слабкий розвиток добровільного пенсійного страхування в Україні, обмежену популярність пенсійних страхових програм серед населення та недостатню державну підтримку недержавного пенсійного забезпечення. Невеликі коливання частки вказують на те, що пенсійні страхові продукти використовуються переважно у стабільні періоди, а під впливом воєнних ризиків і падіння доходів їхня актуальність не зростає.

Страхування життя лише на випадок смерті займає незначну, але стабільну частку у структурі виплат – 1,8 % у 2021 р. та 1,6 % у 2022-2023 рр. Незважаючи на підвищену смертність у країні внаслідок збройної агресії, цей сегмент не демонструє істотного зростання, що свідчить про домінування на ринку накопичувальних та змішаних продуктів життя.

Частка виплат за іншими договорами страхування життя протягом 2021-2023 рр. демонструє помітну тенденцію до зниження: з 16,9 % у 2021 р. до 12,3 % у 2022 р. та 12,7 % у 2023 р. Зменшення цього сегмента може бути пов'язане з оптимізацією страхового портфеля страховиків, зниженням попиту на короткострокові або спеціалізовані види страхування життя, а також із поступовим переходом клієнтів до більш традиційних накопичувальних програм. В умовах воєнної нестабільності спостерігається уникнення домогосподарствами дорогих чи складних за структурою страхових продуктів, що не забезпечують довгострокового фінансового ефекту.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Сучасний етап функціонування ринку страхування життя України характеризується комплексною взаємодією економічних, соціальних, демографічних та геополітичних чинників, що формують нову траєкторію його розвитку. В умовах повномасштабної військової агресії та її тривалих наслідків сектор страхування життя опинився в середовищі безпрецедентних ризиків, що суттєво вплинули на поведінку страхувальників, структуру страхових продуктів, інвестиційні можливості та рівень довіри до фінансових установ. Разом із тим саме кризові умови часто стають каталізаторами інституційних змін, технологічної модернізації та переосмислення ролі довгострокового страхового захисту в економічній системі держави.

Перспективи розвитку ринку страхування життя України доцільно розглядати в контексті трьох взаємопов'язаних площин: впливу воєнних загроз та адаптації до них, прогнозованих тенденцій післявоєнної перебудови та економічного відновлення, а також імплементації зарубіжного досвіду модернізації ринку лайф-страхування, який довів ефективність у державах, що переживали економічні кризи, військові конфлікти чи структурні трансформації.

В умовах воєнних загроз ринок страхування життя стикається з низкою системних викликів, серед яких – підвищений рівень смертності, зростання ризиковості страхових операцій, зміна платоспроможності населення, суттєве зниження довіри до довгострокових фінансових інструментів і скорочення строків дії договорів. Значна частина економічно активного населення втратила джерела стабільних доходів, що призвело до дострокового розірвання договорів та збільшення обсягу викупних сум. З іншого боку, війна актуалізувала усвідомлення важливості фінансової безпеки сім'ї, що у довгостроковій перспективі може стати поштовхом до відновлення попиту на страхування

життя після завершення бойових дій. Соціально-економічна реальність показує, що наявність страхового захисту в умовах підвищених життєвих ризиків стає не лише фінансовою, а й соціальною необхідністю.

Післявоєнна перебудова стане визначальним чинником формування нової моделі ринку страхування життя. Очікується поступове відновлення економічної активності, повернення населення і робочої сили, стабілізація доходів домогосподарств, що сприятиме відновленню попиту на довгострокові страхові продукти. Перспективи розвитку ринку страхування життя значною мірою залежатимуть від рівня фінансової інклюзії та залучення громадян до системи накопиченого капіталу. У післявоєнний період зростатиме актуальність страхових та пенсійних програм, які виконують одночасно захисну, соціальну та інвестиційну функції. Особливе значення матиме розвиток корпоративного страхування життя, яке у багатьох країнах стало фундаментом соціальної політики роботодавців у період відбудови економіки.

Дослідження міжнародних тенденцій свідчить, що ринки країн Європейського Союзу, США, Канади та Японії досягли високого рівня розвитку завдяки поступовому переходу до концепції «довгострокових фінансових рішень» (long-term financial solutions), у центрі яких – страхування життя, накопичувальні програми та пенсійні інструменти. У більшості розвинених країн страхування життя інтегроване в національні фінансові стратегії, слугує джерелом довгострокових інвестицій для економіки, підтримує стійкість фондових ринків і пенсійних систем. У країнах ОЕСР страховики життя є найбільшими інституційними інвесторами, що акумулюють значну частку внутрішніх інвестиційних ресурсів. Така модель може бути адаптована в Україні, де після завершення війни постане нагальна потреба у мобілізації довгострокового капіталу для відбудови інфраструктури, промисловості та житлового сектору.

Зарубіжний досвід також демонструє важливість цифровізації ринку страхування життя та використання інноваційних технологічних рішень. У країнах ЄС активно впроваджуються автоматизовані системи управління

ризиками, електронні страхові поліси, мобільні платформи дистанційного продажу страхових продуктів, системи цифрової ідентифікації клієнтів, а також телемедичні сервіси, інтегровані з договорами страхування життя і здоров'я. Досвід Сінгапуру, Південної Кореї, Естонії та Канади свідчить, що цифровізація не лише розширює доступність страхування, а й зменшує операційні витрати страховиків, підвищує якість актуарного аналізу та оптимізує процеси врегулювання страхових випадків. Для українського ринку життя, який має обмежені можливості фізичної присутності клієнтів у воєнний час, цифрова трансформація є ключовою умовою подальшого розвитку.

Серйозним викликом залишається демографічна ситуація, що характеризується старінням населення, міграційними потоками та зменшенням частки молоді. Проте зарубіжна практика показує, що саме демографічні зміни стимулюють розвиток страхування життя, оскільки населення потребує додаткових механізмів фінансової підтримки у літньому віці. У більшості європейських країн саме пенсійно-орієнтовані страхові продукти стали ключовими драйверами зростання. Це актуально і для України, де післявоєнне реформування пенсійної системи може стати основою для збільшення попиту на накопичувальні страхові програми. Не менш важливим чинником є соціальна політика держави, зокрема податкові стимули, які у багатьох країнах суттєво підвищили рівень проникнення страхування життя.

Окрему увагу слід приділити ролі державного регулятора – Національного банку України, який у процесі побудови ризик-орієнтованої системи нагляду створює умови для посилення прозорості, стабільності та стійкості страхового ринку. Упровадження стандартів Solvency II та міжнародного стандарту фінансової звітності IFRS 17 сприятиме підвищенню захищеності страхувальників, покращенню якості управління активами та забезпеченню прозорості страхових резервів. Гармонізація українського законодавства із європейським також відкриває можливості для інтеграції у глобальні фінансові ринки та залучення іноземних інвестицій.

Важливою перспективою є розвиток партнерських каналів продажу (bancassurance), корпоративних програм страхування, страхування життя військовослужбовців та працівників критичної інфраструктури, а також мікрострахування, орієнтованого на вразливі групи населення. У країнах Латинської Америки, Африки та Азії мікрострахування стало дієвим інструментом фінансової інклюзії. Для України, де значна частина населення зазнала економічних втрат, такі продукти можуть відіграти ключову соціально-економічну роль.

Після завершення війни попит на страхування життя також буде визначатися психологічними чинниками. Тривалий військовий конфлікт та підвищений рівень смертності посилюють усвідомлення важливості страхового захисту як механізму збереження фінансової стабільності сім'ї. Зарубіжні дослідження підтверджують, що після криз і катастроф суспільство демонструє зростання попиту на страхування життя та особисте страхування. Це спостерігалось після терактів 11 вересня у США, землетрусів у Японії, фінансової кризи 2008 року в країнах Європи. Україна, ймовірно, повторюватиме цю тенденцію.

Отже, перспективи розвитку ринку страхування життя України визначаються синергією внутрішніх та зовнішніх чинників: впливом воєнного середовища, необхідністю постконфліктної відбудови, адаптацією до світових тенденцій, удосконаленням регуляторної політики, розширенням інструментів цифровізації, а також зміною поведінкових моделей споживачів. У результаті можна очікувати трансформацію ринку у бік більшої технологічності, соціальної орієнтованості, інтеграції з пенсійною системою, розвитку накопичувальних і комбінованих страхових продуктів та посилення ролі страховиків життя як ключових інституційних інвесторів.

Перспективи розвитку окремих видів страхування життя в Україні визначаються особливостями економічної та соціальної динаміки, зміненими поведінковими моделями населення, трансформаціями регуляторного середовища, а також впливом військових загроз і тривалих наслідків збройного

конфлікту. Кожен із видів страхування життя реагує на ці фактори по-різному, що обумовлює необхідність детального аналізу їх потенціалу в умовах післявоєнної відбудови та європейської інтеграції.

Пенсійне страхування має значний потенціал зростання, оскільки в умовах структурної реформи пенсійної системи України очікується посилення ролі недержавних механізмів фінансового забезпечення осіб літнього віку. Досвід країн ЄС демонструє, що система багаторівневого пенсійного забезпечення не може ефективно функціонувати без активної участі страхових компаній життя, які забезпечують довгострокове накопичення коштів та виплати у пенсійному віці. В Україні ж демографічна ситуація – скорочення чисельності працездатного населення, значні міграційні втрати та старіння населення, що підсилює необхідність у формуванні додаткових пенсійних заощаджень. Після війни очікується повернення частини населення, стабілізація ринку праці та зростання соціальних гарантій, що створить умови для підвищення популярності пенсійних страхових продуктів. Перспективи зростання також пов'язані з можливим упровадженням податкових стимулів, розвитком корпоративних пенсійних програм та інтеграцією страхових механізмів у державну політику довгострокових заощаджень.

Інші накопичувальні види страхування посідають провідне місце у структурі страхових премій та мають найвищий потенціал розвитку, особливо в контексті післявоєнної економічної перебудови. У період кризи накопичувальні програми виконують функцію фінансової «подушки безпеки», дозволяючи домогосподарствам формувати ліквідні заощадження, які за необхідності можуть бути використані через механізми викупної суми. Після війни очікується підвищення довіри до фінансових інструментів, що забезпечують подвійний ефект – захист життя та накопичення капіталу. У країнах Європейського Союзу накопичувальні страхові продукти стали основою довгострокових інвестиційних потоків, що фінансували розвиток інфраструктури, інноваційних галузей і банківського сектору. В Україні аналогічний ефект може бути досягнутий за умови інтеграції страховиків життя

у проекти великої відбудови, створення сприятливого регуляторного середовища та стимулювання інвестиційної діяльності. Значний потенціал має також цифровізація накопичувальних страхових продуктів та запуск можливості їх купівлі через мобільні фінансові платформи.

Страховання життя на випадок смерті має специфічний, але важливий потенціал зростання, особливо з огляду на довготривалі наслідки війни та підвищений рівень усвідомленості ризиків серед населення. У воєнний період страхування життя на випадок смерті не демонструвало різкого зростання через зниження платоспроможності громадян і те, що частина ризиків не може бути покрита страховиком в умовах активних бойових дій. Проте після завершення війни спостерігається висока ймовірність різкого збільшення попиту, аналогічного до того, що відбувалося в країнах Близького Сходу, у США після терактів 11 вересня чи в Японії після природних катастроф. В Україні цю тенденцію може посилити розвиток корпоративних програм страхування для військовослужбовців, працівників небезпечних галузей та представників критичної інфраструктури. Додатковим стимулом стане популяризація фінансової грамотності та розуміння громадянами того, що страхування життя є важливим інструментом захисту високоризикових професій та забезпечення добробуту сімей у разі трагічних подій.

Інші договори страхування життя демонструють потенціал для трансформації та модернізації, що зумовлено як глобальними інноваціями, так і зміною очікувань споживачів. До цієї групи відносять комбіновані договори, короткострокові програми, а також спеціалізовані страхові продукти, що інтегрують елементи страхування життя, здоров'я та інвестицій. Сучасні виклики, зокрема війна, прискорили необхідність створення нових страхових рішень – полісів з розширеним покриттям, програм захисту від критичних захворювань, страхування втрати працездатності, телемедицини пакетів. Зарубіжний досвід демонструє, що саме гібридні страхові продукти стають найбільш затребуваними у періоди соціальних потрясінь. У Сінгапурі, Південній Кореї та Німеччині комбіновані поліси сформували новий сегмент

ринку, який базується на персоналізованих страхових рішеннях, підсилених цифровими медичними сервісами. В Україні зростання цього сегмента можливе за умови посилення конкуренції між страховиками, розвитку партнерських екосистем (banking + insurance + healthcare), а також активного впровадження цифрових продуктів, орієнтованих на молодь та мобільних користувачів.

Таким чином, перспективи розвитку кожного виду страхування життя визначаються рівнем економічної стабільності, швидкістю післявоєнного відновлення, ефективністю державної політики, здатністю страховиків інтегрувати міжнародні стандарти та інноваційні рішення, а також готовністю суспільства активніше залучатися до довгострокових фінансових програм. Україна має потенціал для формування модернізованого, збалансованого та соціально орієнтованого ринку страхування життя, де кожен із розглянутих видів страхових продуктів виконуватиме важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності громадян і розвитку національної економіки.

ВИСНОВКИ

1. Страхування життя є складною багаторівневою економічною категорією, яка поєднує в собі елементи фінансових, соціальних, інвестиційних та правових відносин. На основі узагальнення наукових підходів встановлено, що сутність страхування життя полягає в забезпеченні матеріального захисту застрахованої особи або її сім'ї у разі настання життєвих ризиків, що мають тривалий характер і безпосередньо впливають на фінансовий стан домогосподарства. Унікальність цього виду страхування визначається поєднанням ризикової та накопичувально-інвестиційної складових, завдяки чому воно виконує функції не лише страхового захисту, а й довгострокового фінансового планування.

2. Систематизація наукових підходів дозволила виділити декілька концепцій трактування сутності страхування життя: економічну, фінансово-інвестиційну, соціально-захисну, правову та практично-операційну. Кожен із них акцентує на певному аспекті діяльності страховика і відображає багатогранність та комплексність цього інституту. Інтеграція цих підходів свідчить про те, що страхування життя функціонує на перетині економічних інтересів громадян, фінансових механізмів накопичення та інвестування, соціальних гарантій і чітко врегульованих правових норм.

3. Проаналізовано функціональне призначення страхування життя та визначено широкий спектр важливих функцій: захисну, накопичувальну, інвестиційну, ризикорозподільчу, соціально-захисну, пенсійну, кредитну, мотиваційну та стимулюючу. Така багатофункціональність забезпечує не лише фінансову стабільність окремих домогосподарств, а й створює передумови для економічного розвитку держави через акумулювання «довгих» інвестиційних ресурсів, зниження соціальних ризиків і формування відповідального, соціально орієнтованого суспільства.

4. Організаційно-правове забезпечення страхового ринку України формує нормативний, інституційний та управлінський фундамент його функціонування, визначаючи правила поведінки учасників, умови провадження

страхової діяльності та механізми державного нагляду. Запровадження нового Закону України «Про страхування», перехід до ризик-орієнтованого нагляду Національного банку України, імплементація європейських стандартів Solvency II та МСФЗ 17 забезпечують посилення пруденційних вимог, прозорості, відповідальності та захисту прав споживачів. У результаті сучасна система організаційно-правового регулювання створює умови для підвищення фінансової стійкості страхових компаній, сталого розвитку ринку страхування життя та його інтеграції у європейський фінансовий простір.

5. Проведений аналіз сучасного стану ринку страхування життя в Україні засвідчив наявність суттєвих структурних змін, що відбулися під впливом війни, економічної нестабільності, міграційних процесів та трансформації регуляторного середовища. Зменшення кількості фінансових установ, скорочення ділової активності та падіння обсягів премій у 2022 р. свідчать про високу вразливість ринку до зовнішніх шоків. Водночас поступове відновлення показників у 2023 р., зростання страхових резервів та збереження позитивних фінансових результатів страховиків демонструють здатність ринку адаптуватися до нових умов.

6. Сегмент страхування життя виявився стійкішим порівняно з ризиковими видами страхування: його частка в загальних преміях і виплатах зростає саме в кризовий період, що свідчить про підвищення ролі довгострокових фінансових інструментів та соціального захисту населення. Разом із тим частка лайф-сегменту залишається низькою за міжнародними стандартами, що обумовлено недостатнім рівнем фінансової культури, обмеженими доходами домогосподарств і невисоким рівнем довіри до фінансових інститутів. Таким чином, ринок страхування життя України перебуває у фазі відновлення та структурного переосмислення, а його подальший розвиток значною мірою залежатиме від макроекономічної стабілізації, посилення регуляторних стандартів, розвитку банко-страхування та впровадження нових, більш гнучких страхових продуктів, здатних відповідати потребам населення в умовах тривалої невизначеності.

7. Зауважимо, що динаміка основних показників ринку страхування життя у 2021-2023 рр. демонструє поєднання кризових і стабілізаційних тенденцій. З одного боку, відбулося скорочення кількості договорів та зниження обсягів премій у перший рік війни, з іншого – сегмент життя виявився стійкішим порівняно з іншими видами страхування та продемонстрував здатність до відновлення вже у 2023 р. Зростання страхових виплат відображає підвищений рівень ризиковості та соціально-демографічні виклики, тоді як покращення фінансових результатів підтверджує ефективність управління та достатність резервів компаній. У сукупності ці тенденції свідчать про те, що ринок страхування життя в Україні має високий потенціал для подальшого розвитку за умов стабілізації економіки, поглиблення цифровізації та зростання довіри населення до довгострокових страхових інструментів.

8. Перспективи розвитку ринку страхування життя України в умовах новітніх викликів визначаються поєднанням післявоєнної відбудови, трансформації поведінки споживачів та імплементації міжнародних стандартів і практик. Кожен вид страхування життя має власні драйвери зростання: пенсійне страхування посилюватиметься на тлі реформування пенсійної системи і демографічних змін; накопичувальні програми залишатимуться ключовим інструментом довгострокових заощаджень; ризикове страхування на випадок смерті набуде особливої актуальності у післявоєнний період; а комбіновані та інноваційні види страхових продуктів розвиватимуться під впливом цифровізації та потреби у персоналізованому фінансовому захисті. У сукупності ці тенденції свідчать про можливість формування більш стійкого, соціально орієнтованого та інвестиційно значущого ринку страхування життя, здатного виконувати важливу роль у модернізації та економічному відновленні України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фарат О. І. Розвиток ринку страхування життя в Україні в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... к.е.н. : Спец. 08.00.08. Нац. акад. наук України ; Ін-т регіон. дослідж. Л., 2009. 21 с.
2. Залетов О. М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні : автореф. дис. ... к.е.н. : Спец. 08.00.08. Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана». К., 2007. 20 с.
3. Бойко Л.О. Сучасні тенденції розвитку страхування життя в Україні. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream>.
4. Орлова О.В. Організація та перспективи розвитку страхування життя в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 1. С. 384–390.
5. Про страхування (із змінами): Закон України від 07.03.1996 р. 85/96-ВР. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Волошина-Сідей В. В., Коверза А. І. Сучасні підходи до дослідження потенціалу ринку страхування життя. Економіка та суспільство. 2022. Випуск № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1641/1578>.
7. Федорович І. М., Панас Н. М. Сучасні тенденції ринку страхування життя в Україні та перспективи його розвитку. Ефективна економіка. 2024. № 1. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2912/2948>.
8. Ротова Т.А. Страхування : навч. посіб. 2-ге вид. переробл. та допов. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 400 с.
9. Стецюк Т.І. Сутність страхування життя: значення, функції, ризику. Наука й економіка. 2015. № 1(37). С. 154–160.
10. Лащик І., Кондрат І. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. Галицький економічний вісник. 2020. № 5. С. 105–112.

11. Базилевич В. Д., Приказюк Н. В., Лобова О. М. Цифровізація у забезпеченні конкурентних переваг страхових компаній. Економіка та держава. 2020. № 2. С. 15–20.
12. Третяк К. В., Демченко В. О. Розвиток ринку страхування життя в Україні. Інноваційна економіка. 2020. № 3–4. С. 169–174.
13. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
14. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>.
15. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Біла книга. Національний банк України. Київ, 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4.
16. Михальчук Н. Чому в Україні зменшується кількість страхових компаній. Асоціація Страховий Бізнес. 11.10.2023. URL: <https://insurancebiz.org/news/detail.php?ID=9730>.
17. Новосьолова О. С. Сучасні реалії функціонування страхового ринку України. БізнесІнформ. 2024. № 5. С. 270–276.
18. Тимчак М. В., Мінкович В. Т. Європейський досвід страхування життя та можливість його імплементації в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2021. № 1(57). С. 134–140. URL: <https://doi.org/10.24144/2409-6857>.
19. Братюк В. П. Сучасний стан страхового ринку в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. № 12. С. 37–45. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.5>.
20. Казаков І. І. Страхування життя в Україні: проблеми та перспективи : thesis. 2020. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12593>.
21. Шелест К. К. Розвиток ринку страхування життя в Україні : thesis. 2021. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/25054>.

22. Шептуха О. М., Марусич В. В. Проблеми розвитку страхування життя та шляхи їх вирішення : thesis. 2021. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54614>.
23. Kotyk O. V., Klymiuk Y. Y. Problems of life insurance development in Ukraine. Bulletin National University of Water and Environmental Engineering. 2022. Т. 2, № 98. С. 101. URL: <https://doi.org/10.31713/ve2202210>.
24. Белянська І. Страхування життя у 2023 році: зміна настроїв та стратегій під час війни URL: <https://delo.ua/insurance/straxuvannya-zittya-u-2023roci-zmina-nastroyiv-ta-strategii-pid-cas-viini-417241/>.
25. Шубенко І. А., Стойко О. Я., Доронін Д. В., Фалімонов С. В. Детермінанти низького рівня розвитку ринку страхування життя в Україні. Бізнес Інформ. 2024. №3. С. 305–315. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-305-315>.
26. Коротун О. І. Проблеми розвитку страхування життя в Україні. Економічний журнал. 2023. Т. 3, № 1. С. 87–95. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/209>.
27. Ширіян А., Ширіян Л. Страховий ринок, ринок страхування і ринок страхових послуг: наукові погляди, нове розуміння і визначення. Облік і фінанси. 2024. № 1 (103). С. 93–101.
28. Лащик І. Антикризове управління страховими компаніями. Галицький економічний вісник, 2023. Том 81. № 2. С. 83–88.
29. Покальчук О. К. Антикризове управління та роль страхування в розвитку інноваційного підприємництва під час відновлення України. Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів, м. Київ, 28 березня 2025 року. Київ : КНУТД, 2025. С. 223–224.
30. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с.
31. Арич М. І. Характеристика оптимізації антикризового управління страховими компаніями як елемент підвищення їх

- конкурентоспроможності. Наукові праці Національного університету харчових технологій, 2017. Т. 23. № 4. С. 74–80.
32. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с.
 33. Прасолова С. П., Гасій О. В., Соколова А. М. та ін. Розвиток фінансового та реального секторів як ключовий фактор забезпечення економічної безпеки України: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2024. 196 с.
 34. Федорович І. Вдосконалення каналів реалізації страхових послуг в епоху цифрових інновацій. Економіка та суспільство. 2024. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3447>.
 35. Морозова Л. С., Маркуц Ю. І., Савченко Н. Г. Цифрові технології на ринку страхових послуг. Ефективна економіка. 2022. № 8. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_8_9.